

מבט על, גיליון 555, 29 במאי 2014

האם החלה הספירה לאחור באיחוד האירופי?

עודד ערן

388 מיליון אזרחי האיחוד האירופי הצביעו ב-25 במאי 2014 ליותר מאשר 751 חברי הפרלמנט האירופי, שיכהנו בחמש השנים הקרובות. על הפרק עמד עתידו של "הפרוייקט האירופי", ניסיון שאין לו תקדים בהיסטוריה של המין האנושי – ליצור גוף על-מדינתי עם סמכויות שניתנו לו על ידי המדינות החברות בו מתוך רצון ומתוך נכונות שלהן לוותר על סמכויות אלו. מאז הוקמו המוסדות והאירגונים שמתוכם התפתח האיחוד האירופי, על חורבות אירופה שלאחר מלחמת העולם השנייה, לא פסק מלהתקיים המתח בין המוסדות המרכזיים של האיחוד לבין החברות המרכזיות בו ובמיוחד בריטניה. בעוד שהמדינות המייסדות (גרמניה, צרפת, איטליה ושלוש מדינות בנלוקס) האמינו מלכתחילה ביכולתן ליצור מערכת סופר-מדינתית. מדינות אחרות שהצטרפו מאוחר יותר, ובמיוחד בריטניה, עירערו על העקרונות הבסיסיים וקיבלו "הנחות" כמו למשל בכך שהן אינן משתמשות במטבע האחד, האירו, ובכך שהן אינן חברות בהסדר שנגן (עיריה קטנה בלוקסמבורג במפגש הגבולות עם צרפת וגרמניה) שלפיו התנועה בין מדינות אלו חופשית לחלוטין ללא ביקורת גבולות. בריטניה אף הרחיקה לכת – ב-1993 הוקמה בה "המפלגה העצמאית הבריטית"-UKIP המערערת על חברות בריטניה באיחוד האירופי. ראש ממשלת בריטניה, דיוויד קמרון, הבטיח שאם יבחר מחדש בשנה הבאה הוא יקיים משאל עם ב-2017 על המשך חברותה של בריטניה באיחוד.

המשבר הפיננסי שפקד את העולם המתועש לא פסח על אירופה ובמיוחד על כמה חברות ובהן יוון. המשבר הגביר את הספקות בדבר יכולתו של האיחוד האירופי למנוע משברים מסוג זה וכן לספק פתרונות מתאימים. למעשה, רק נחישותם של קנצלרית גרמניה מרקל ושל נשיא הבנק האירופי המרכזי, דראגי, איפשרה לאיחוד האירופי להיחלץ לעזרת המדינות הנפגעות ולתת זריקת חיים לאירגון ומוסדותיו הפיננסיים.

הבחירות בתחילת השבוע היו הצבעת אמון באיחוד האירופי, מבחן לרצון האזרח האירופי בהמשך קיומו של הארגון ובעיקר בהמשך המגמה של חיזוק המוסדות המרכזיים. ריבוי הקולות והתנועות שקראו לשינוי המגמה והגברת עצמאותן של המדינות החברות על חשבון המוסדות המרכזיים – המועצה האירופית (שבה משתתפים ראשי המדינות החברות), הפרלמנט והנציבות – היקנו לתוצאות הבחירות חשיבות החורגת מקביעת גודלן של המפלגות השונות המרכיבות את הפרלמנט האירופי. בין הקולות האלו יש להזכיר למשל את הריאיון שנתן נשיא צרפת לשעבר ניקולא סרקוזי לשני עיתונים מרכזיים באירופה, שבו הוא המליץ על הקמת גוש צרפתי-גרמני מרכזי באירופה שכמובן יחליש את מקומם של המוסדות המרכזיים של האיחוד האירופי. סרקוזי הוסיף שלדעתו יש גם לבטל את הסכם שנגן.

האם סרקוזי הוא שנתן את הדחיפה האחרונה לניצחון המדהים של מרין לה-פן ומפלגתה, "החזית הלאומית", בצרפת? ייתכן שאכן כך, אבל המגמה הייתה ברורה עוד קודם לראיון שהעניק. לה-פן עצמה הכריזה – בהיודע התוצאות אחרי מניין שני שליש מהקולות – "איננו רוצים שפקידים ונציגים שנבחרים מחוץ לגבולותינו ישלטו בנו". ה-"יורוסקפטים", כפי שהם מכונים, הכפילו את כוחם בפרלמנט החדש. בדנמרק ובהולנד – מפלגות שחרטו על דיגלן תוכנית פעולה של התנגדות למהגרים זרים ובהונגריה – מפלגה עם גוונים אנטישמיים ברורים (JOBBIK), זכו להישגים משמעותיים. בבריטניה מפלגת "העצמאות" זכתה, ככל הנראה, במקום הראשון. "אנחנו רוצים שלא רק בריטניה אלא אירופה כולה תפרוש מהאיחוד האירופי" הכריז מנהיגה נייג'ל פאראגי.

המפלגה שהחזיקה במרב המושבים (265) בפרלמנט היוצא – "מפלגת העם האירופית" (European People's Party) – זכתה אמנם במקום הראשון גם בבחירות אלה אך הפסידה יותר מארבעים מושבים. בגרמניה, מעוז כוחה של המפלגה, זכתה מפלגה שקמה רק לפני שנה, "אלטרנטיבה לגרמניה", ב-6.5% מהקולות.

לניצחון "מפלגת העם האירופית" בבחירות, על אף הירידה בכוחה, יש חשיבות רבה, משום שהיא משקפת את רצון הזרם המרכזי בהמשך תהליך האיחוד. מאידך, גוברים הקולות באירופה, לא רק זה של מרין לה-פן, שקוראים לשקיפות מלאה של מנגנון הפקידות של האיחוד האירופי, הלא היא הנציבות, ולשליטה של הפרלמנט האירופי עליה. קרוב לוודאי שראש "מפלגת העם האירופית", הלוכסמבורגי, ז'אן קלוד יונקר, יתמנה לראש הנציבות. יונקר זוכה להערכה רבה ברחבי אירופה ומעבר להיותו בעבר ראש ממשלת לוקסמבורג הוא מילא תפקיד פעיל בחילוץ אירופה מהמשבר הכלכלי בשנים האחרונות. על כתפיו תונח המשימה הכבדה של החזרת אמון הבוחר האירופי במנגנון המרכזי של האיחוד, אותם יותר משלושים אלף פקידים אלמוניים בבריסל שבידיהם נתונה הסמכות להחליט על החוקים והתקנות המהווים חלק אינטגרלי ממסכת החיים היומיומיים של כול אזרח אירופי. יונקר יאלץ לשתף פעולה בצורה הדוקה יותר עם הפרלמנט האירופי, שכוחו גדל בחמש השנים שחלפו והוא ילך ויתעצם גם משום שה"יורוסקפטים" ירצו להוכיח שהם נבחרו כדי לצמצם את כוחה של הנציבות.

החלום האירופי ספג מהלומה קשה בבחירות 2014 אבל הרעיון השאפתני לא בא אל קיצו. מול עליית כוחן הכלכלי של ארצות הברית וסין יהיה קשה למדינות אירופה להתמודד לבדן, להוציא אולי את גרמניה. אבל משימתן של המפלגות המרכזיות באיחוד האירופי לא תהיה קלה בבואן להתמודד עם מפלגות קיצוניות, המתנגדות לזרים והבנויות על לאומנות ועל התנגדות אידיאולוגית לרעיון האיחוד.

באשר לישראל, עלייתן של מפלגות לאומניות עם רקע גזעני ואנטישמי צריכה להדאיג את ישראל והקהילה היהודית באירופה. התרבות התופעות ובהן אלימות פיסית של גורמים אנטישמיים כבר הדליקה נורה אדומה גם אצל ראשי המדינות באירופה. ברצח שבוצע בבריסל שעות ספורות לפני שנפתחו הקלפיות יש מן הסימליות. על ישראל לדרוש פעולה משולבת של חינוך ואכיפת חוק ברחבי היבשת, כדי להתמודד עם התגברות האנטישמיות.

יהיו כאלו בישראל שאולי ימצאו נחמה פורתא במגמה של החלשות המנגנון המרכזי של האיחוד האירופי בבריסל בשל ביקורתה הנוקבת של אירופה על מדיניות ישראל בנושא היחסים עם הפלסטינים ובמיוחד בנושא ההתנחלויות. כאמור, נחמה פורתא – אירופה תישאר בשנים הקרובות לא רק שותף הסחר הגדול ביותר, אלא גם גוש פוליטי שעל אף כל חילוקי הדעות ועל אף המגמה הברורה שהסתמנה בבחירות לפרלמנט האירופי, ימשיך להביע את דעתו הקולקטיבית בנושא המזרח התיכון.

העדפת המנהיגות הישראלית להעביר את הדיאלוג המדיני עם אירופה מבריסל לרמת מנהיגי המדינות תתחזק אמנם, אבל תהיה זו טעות לחשוב שבחירות אלו חיסלו את המנגנונים המרכזיים. סביר להניח שהמנהיגות הפוליטית במדינות המרכזיות של האיחוד – ובמיוחד זו שבגרמניה – תרצה לחזק את המנגנונים המרכזיים, כדי למנוע את ההשלכות ההרסניות של הבדלנות והחזרה לתקופה של עליונות הרעיון של מדינת הלאום, שגרמה במאה הקודמת להרס, חורבן וכמובן לשואה שבה הושמד שליש מהעם היהודי.